

Příběh z naší školy

„Projekt Příběhy bezpráví – z místa, kde žijeme, byl pro mě velice přínosný. A nebylo to jen kvůli tomu, že jsem se někdy mohla ulít z vyučování. Myslím si, že všem členům našeho týmu, kteří se setkali s některým z pamětníků, se dostalo mnoho nových zkušeností a zážitků.

Každý si mohl zkusit vést rozhovor, mohl si zkusit natáčet celou situaci na videokameru, ale především (a to si myslím, že je nejdůležitější) si mohl vyslechnout tolik pro nás nových informací a příběhů ze života lidí, které někdy dokonce známe či jsme o nich slyšeli, ale vůbec jsme netušili, mezi jak důležité osobnosti během sametové revoluce patřili, a jak se do ní zapojovali.“

Pavlaína Švábová

Paní učitelka Marie Štětková se narodila 19. dubna 1949. Je bývalou učitelkou naší školy (nyní je již v důchodu) a my jsme ji požádali o rozhovor, protože jsme se chtěli dozvědět, jak komunistický režim ovlivňoval školství – a konkrétně pak naši školu, do které chodíme i my. Zajímalo nás zkrátka, jak minulý režim vnímala učitelka základní školy, jak prožívala rok 1989, jakých společenských akcí se tehdy zúčastnila a jak vůbec sametová revoluce ovlivnila její život i výuku ve škole. Její příběh není příběhem hrdiny, není příběhem perzekuovaného člověka, ale příběhem, který ukazuje život v socialistické šedi konce 80. let a neustálý boj komunistických nařízení a lidského svědomí.

Předlistopadová doba

„Pokud jsem si vybírala lidi, kterým jsem věřila, tak jsem si žila celkem dobře a mohla mluvit o všem. Pokud jsem se ale dostala do prostředí lidí, u kterých jsem si nebyla jistá, co řeknou, tak jsem velice pečlivě zvažovala, co řeknu“, jsou slova paní učitelky Štětkové. Říká také, že se již před 17. listopadem 1989 dalo částečně tušit, že se blíží konec komunistické diktatury a to proto, že došlo k řadě událostí, které naznačovaly, že se něco mění. Jedna

Marie Štětková, současnost (2011)

z prvních podle ní proběhla na konci léta 1989, kdy se obyvatelé východního Německa vraceli z dovolené v bývalé Jugoslávii. Jejich cesta domů vedla obvykle přes Československo. Kdyby však jeli přes Rakousko, měli by to kratší. A tak požádali Maďarsko, zda mohou projet přes Maďarsko a přes Rakousko (tehdy zakázané pro obyvatele východního bloku) a Maďaři je kupodivu pustili. „*Jistěže řada z nich v Rakousku zůstala*“, dodává. Dále nám paní učitelka vyprávěla o podobné události, která se odehrála následně v Praze. Obyvatelé východního Německa přijeli koncem září do Prahy a shromáždili se u velvyslanectví západního Německa a žádali o to, aby se prostřednictvím velvyslanectví mohli dostat do západního Německa. Velvyslanectví jim to umožnilo, východní Němci z Prahy odletěli do Západního Berlína a v Praze zůstaly na ulicích stovky jejich trabantů.

Lidé prý také vnímali, že komunista Gorbačov, který stál v čele Sovětského svazu, mluví jinak, než mluvívali jeho předchůdci. „Projevoval veřejně svoje názory, které pro nás byly velmi volnomyšlenkářské“.

Pád berlínské zdi na začátku listopadu už dával velký signál o tom, že ke změně dojde. „Takže my jsme koncem toho léta, nebo na podzim už tušili, že k nějaké změně dojde i u nás, ovšem nikdo si nepředstavoval, nebo nedovedl představit, jaká ta změna bude, jak proběhne a co bude následovat.“ K tomu všemu probíhaly změny i v sousedním Polsku, „takže my jsme něco očekávali, ale nikdo nevěděl, co to bude a kdy to bude“.

Listopad 89

O událostech 17. listopadu na Národní třídě v Praze se paní Štětková dozvěděla z médií – z rozhlasu a potom z televize a tisku. „Samozřejmě, že ty první zprávy nebyly o tom, že se tam studenti snaží o nějakou revoluci, ale byly to zprávy o tom, že si dovolili protestovat proti současnému režimu.“ Co si paní učitelka pomyslela, když se dozvěděla o těchto událostech? Co cítila? Pochopitelně měla strach, měla obavu, co bude. Strach především o studenty, kteří byli na Národní třídě zastaveni pohotovostními oddíly, protože měla zkušenosti z roku 1968, kdy jakákoliv revolta byla tvrdě potrestána. „Byla to vzpomínka na rok 1968, i když tehdy to byla spíš zlost. Zlost na někoho, kdo si dovolil zabrat naši republiku a vojensky ji obsadit. Tehdy byla na prvním místě obava, že bude válka. Tohle mě v listopadu 89 nenapadlo“, dodává. V Litomyšli nebyly události hned od začátku tak dynamické jako v Praze. Přesto ale, když se dozvěděla, že se na litomyšlském náměstí konají mítinky ohledně sdělení informací o tom, co se děje v Praze, byla zvědavá a šla se tam podívat. Týden po 17. listopadu se pak paní učitelka Štětková se svým manželem rozhodla, že se pojedou podívat přímo do Prahy. Chtěli vidět na vlastní oči, co se tam děje, protože informace z televize a rozhlasu stále nebyly úplně pravdivé... Divadla už v tu dobu nehrála – herci sice přicházeli do divadla v dobu, kdy mělo být jejich představení, ale místo hraní diskutovali s diváky o tom, co by se mělo dělat dál. I Štětkově jedno z takových divadel navštívili. Bylo to Realistické divadlo na Smíchově. „Atmosféra mezi herci byla velmi emotivní a každý měl pocit, že najednou po těch čtyřiceti letech může říct mezi cizími lidmi to, co si myslí. Když jsem na začátku řekla, že jsem vážila slova podle toho, s kým jsem hovořila, tak najednou byla situace, kdy každý mohl říct za sebe, co chtěl. Přihlásil se, vstal v hledišti a řekl to, co si myslí.“

Jeden z mnoha plakátů sametové revoluce v Litomyšli

Všechna pražská divadla byla přeplněná. Lidé stáli, nebylo místo k sezení a o všem se hovořilo. Celý střed Prahy byl polepený plakáty, lístečky a vzkazy (to samé se brzy objevilo i v Litomyšli). Socha svatého Václava, všechny výkladní skříně obchodů na Staroměstském a Václavském náměstí a v přilehlých ulicích byly polepené vzkazy, kde si lidé sdělovali svoje

názory, vzpomínala paní učitelka. „Bylo to něco úžasného - a lidé jen v poklidu chodili a četli... Ta atmosféra byla velice přátelská, velice vstřícná, lidé byli ohleduplní, projevovali si úctu a takovou jakousi spokojenost.“

Paní učitelka nezažila ale během revoluce pouze samé příjemné chvíle. Určitě hodně lidí, stejně jako ona, muselo zažít i zklamání v tom, když se dozvěděli, že člověk, kterého považovali za přítele, znali ho osobně, nebo který se choval přátelsky, je spolupracovníkem StB a že na ně dokonce donášel. To muselo být velmi zdrcující. Od 17. listopadu chtěli všichni lidé vědět, co se děje a hlavně očekávali, co se bude dít dál. „Já sama jsem se aktivně do nějakých těch událostí nezapojila, pouze jsem je sledovala, hledala nové informace a diskutovala o nich s přáteli i se svými žáky.“

Škola během sametové revoluce

Učitelé vždy vzdělávali a vychovávali mladé lidi. Za komunistického režimu byli velice sledováni nejen při výuce ve škole, ale i v soukromém životě – kam chodí, jakých akcí se účastní. Museli se například chovat jako ateisté, protože jinak by nemohli toto povolání vykonávat. Paní učitelka přiznává, že pokud chtěla učit, musela si často dávat pozor na to, co řekne. Takže v ty první momenty, kdy se dozvěděli o rodící se sametové revoluci, se řada učitelů spíše uzavřela do sebe a přemýšlela. „17. listopad byl pátek večer. Takže my jsme byli už doma“, říká. S ostatními učiteli naší základní školy se tak viděla až v pondělí. Za tu dobu se však již odehrály další věci a tím pádem všichni byli více informováni. Už se dozvěděli o tom, že na Národní třídě došlo ke krvavým útokům a že proti studentům bylo použito násilí, že se ke studentům přidali i herci. Paní učitelka si vzpomíná, že tehdy hodně ocenila gesto ředitele školy, na které učila, protože hned v pondělí ráno svolal do sborovny všechny učitele a tam se k celé situaci vyslovil. Řekl prý něco v tom smyslu, že s postupem bezpečnostních jednotek nesouhlasí, že to bylo špatně a že se osobně kloní na stranu studentů. V rodině Štětkových se o událostech, které se odehrávaly, mluvilo hodně – už před revolucí totiž poslouchali Svobodnou Evropu a BBC Londýn a dostávali od známých ilegální Lidové noviny.

Marie Štětková, 80. léta

Ale protože v Litomyšli nebylo dostatek informací a učitelé byli stále raději opatrní, tak aby se paní učitelka dozvěděla více, rozhodla se jet do Hradce Králové. Tam se mělo konat shromáždění učitelů, kteří chtěli o těchto událostech diskutovat. Pronajali si k tomuto účelu sál (zřejmě) Adalbertina a tam debatovali o tom, co se děje. Paní Štětková vzpomínala především na vystoupení Ing. Josefa Vágnera, někdejšího ředitele ZOO Dvůr Králové nad Labem a zakladatele českého safari. Tento člověk na učitelském shromáždění se svými názory vystoupil. A byla to právě jeho slova, jeho myšlenky, které paní učitelku přesvědčily o tom, že události, které probíhají v Praze, jsou správné a že je zároveň naděje, že k nějakým změnám skutečně dojde. Jenže onen sál měli učitelé pronajatý jen na dvě hodiny, pak museli odejít. Protože ale nálada byla velmi emotivní a impulzivní a nebylo ani možné během onoho času vyslovit všechny názory a myšlenky, nikomu se nechtělo odejít. Všichni chtěli dál diskutovat. Jenomže kam jít v takovém množství? Venku bylo velmi chladno a nějaká restaurace nepřipadala v úvahu – to všechno byly prostory velmi malé. Bylo pozoruhodné, že

na tuto diskuzi učitelů se přišel podívat i jeden místní kněz. Přišel poslouchat, přišel se něco dozvědět. A on sám se učitelům nabídl, ať jdou k němu, ať si jdou sednout do kostela. „A my, učitelé, kteří celou komunistickou dobu museli být ateisté, nesměli svoje vyznání projevovat, kolem kostela chodili spíš z povzdálí, aby je nikdo neviděl, jsme šli skutečně v Hradci Králové do kostela, sedli do lavic a diskutovali dál o událostech, které probíhaly.“

Změny po sametové revoluci

„S učiteli jsme využili hned toho nového, co se nám dostalo, což byla volnost pohybu. Dříve jsme nesměli cestovat do tzv. západních zemí. Protože se otevřely hranice, tak jsme hned využili první možnosti cesty, a ta byla do Vídně. Byli jsme nesmírně zvědaví, jak to tam za tou západní hranicí vypadá, devadesát devět procent z nás tam nikdy nebylo... A tak jsme se jeli podívat na památky, o kterých jsme jenom slyšeli, ale jeli jsme se podívat i do nákupního centra.“ V Československu do té doby nebyla žádná konkurence – vždyť zde byla jen Jednota, Prior a Nákupní středisko, v Praze Kotva. Ale především u nás nebylo zboží. I paní učitelka nám vyprávěla to, co známe i z učebnic dějepisu - jak stála ve frontách na ovoce, elektroniku, maso, ale i drogerii. A ve Vídni? Tam bylo najednou zboží spousta, ale - „My jsme tam samozřejmě to zboží viděli, ale neměli jsme peníze. Měli jsme s sebou jen pár šilinků, za které jsme si mohli koupit jen drobnost. Byli jsme třeba nesmírně rádi, že jsme z Rakouska mohli dětem přivést čokolády, které u nás byly jen v omezeném množství.“ Takže jednou z prvních velkých změn po sametové revoluci pro ni byla možnost cestovat. Také svoje děti poté vedla k tomu, že poznat cizí země je hodně důležité, že to rozšíří jejich obzory. Měly rovněž možnost studovat v zahraničí, což ona nemohla. I v profesním životě přinesla sametová revoluce paní učitelce výraznou změnu. Kromě oslovení „paní učitelko“ místo „soudružko učitelko“ to byla změna v jejím oboru. Učila tehdy na základní škole, na druhém stupni, dva obory – matematiku a občanskou výchovu. „Učila jsem matematiku, tam ke změnám nedošlo, čísla byla pořád stejná. Ale učila jsem také občanskou výchovu, která byla na výuku velice obtížná, protože byla tvrdě sledovaná a těžko mně šlo vždycky přes rty něco, čemu jsem nevěřila. Takže najít způsob výkladu, který by nepobouřil moje nadřizené, a přitom, abych se nestyděla za to, co říkám, nebylo jednoduché. Ale po revoluci jsem veškeré materiály týkající se občanské výchovy shrábla do koše a stála jsem před čistou tabulí a nevěděla, co budu děti učit... Takže jsem začala shánět informace – a byl přede mnou v podstatě ještě půl rok školního roku.“

Naštěstí hned po revoluci začali příjíždět do Československa učitelé ze Západu. Ti byli ochotni naučit československé učitele téma „Demokracie a život v demokratickém státě“ učit žáky. A tak paní učitelka začala studovat také – stáž na Univerzitě Karlově v Praze, stáž na Masarykově univerzitě v Brně či na Palackého univerzitě v Olomouci. „A celých následujících deset let jsem vlastně hledala obsah tohoto předmětu, přestože už později učebnice začaly vycházet. Ale opravdu mohu říct, že nejméně deset let jsem studovala já a učila jsem se, co mám děti učit.“

Anna Glesnerová a Markéta Doležalová
během rozhovoru s Marií Štětkovou

Pohled na dnešní společnost

A jak se paní učitelka dívá na náš současný demokratický stát? V čem je nespokojena a z čeho má naopak radost? Svěřila se nám, že nemůže být nespokojená, protože když srovnává svůj současný život s životem za minulého režimu, říká, že se vlastně všem musí žít lépe. Nelíbí se jí vyjádření lidí, kteří jenom kritizují a neuvědomují si, že se mohou volně pohybovat, říkat svoje názory a mohou jít za svým cílem, jsou obklopeni spoustou zboží, které bylo tehdy nedostižné. „*Jsem přesvědčena o tom, že když člověk má svůj cíl a chce ho dosáhnout, tak má možnost si jej uskutečnit. Nestojí před ním někdo, kdo řekne: Protože máte tu a tu víru, protože jste řekl tohle a tohle, nemáte nárok jít studovat, nemáte nárok dělat tuhle profesi.*“ Samozřejmě je i zklamaná – například z lidí, kteří jenom nadávají a zapomněli, jaké to bylo za komunistů, z politiků, kteří se hádají o slovíčko a jde jim především o vlastní zisk, o místo, o to, aby prezentovali za každou cenu sami sebe místo toho, aby vytvářeli lepší zákony. A to je další věc, která paní učitelku v jistém slova smyslu trápí – řada zákonů je podle ní tak nedokonalá, že si je pak různí lidé vykládají po svém. A to by podle ní u zákonů být nemělo. Přesto paní učitelka doufá, že především naše mladá generace už bude tou, která nebude postižena myšlením starého režimu. Že před sebou máme – řekněme – čistý štít a že se nám podaří žít trochu lépe (nejen po stránce hmotné, ale i morální). „*Jedna věc mě totiž opravdu trápí a to jsou morální hodnoty, které jsou bohužel v současné době dost v pozadí našeho zájmu. Pokud ale nebudou mít mladí lidé vštípené základy těchto morálních hodnot, nevím, jak naše společnost bude vypadat.*“ I to nám na závěr našeho rozhovoru řekla paní učitelka Marie Štětková. Rozhovoru, který byl velice příjemný a vedl nás samotné k zamyšlení nad dobou minulou i současnou...

Zpracovala Pavlína Švábová

Použité fotografie:

Marie Štětková, současnost (2011) – foto: Stanislav Švejcar.

Marie Štětková, 80. léta – foto: soukromý archiv Marie Štětkové.

Anna Glesnerová a Markéta Doležalová během rozhovoru s Marií Štětkovou – foto: Pavlína Švábová.